

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ

إِيَّاهُ نَعْبُدُ وَإِيَّاهُ نَسْتَعِينُ

وَإِيَّاهُ نَسْأَلُ التَّوْفِيقَ وَالصَّوَابَ وَحَسَنَ الثَّوَابِ

وَالْعَصْمَةَ مِنَ الْخَطَايَا وَالزَّلَّةِ

فِي الْفِكْرِ وَالْقَوْلِ وَالْعَمَلِ

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات و زبانهای خارجی

گروه علوم قرآن و حدیث

نقش باورهای مذهبی در ترجمه های انگلیسی قرآن کریم

(ترجمه های قرایی- آربری- الهلالی و محسن خان)

رساله جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

نگارش: علی ابراهیمی

استاد راهنما: جناب آقای دکتر سالارمنافی اناری

استاد مشاور: جناب آقای دکتر محمدرضا وصفی

سال ۱۳۸۹ سال همّت مضاعف و کار مضاعف

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات و زبانهای خارجی

گروه علوم قرآن و حدیث

موضوع :

نقش باورهای مذهبی در ترجمه های انگلیسی قرآن کریم

[ترجمه های قرآنی- آبروی- الهالی و محسن خان]

رساله جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

نگارش: علی ابراهیمی

استاد راهنما: جناب آقای دکتر سالارمنافی اناری

استاد مشاور: جناب آقای دکتر محمدرضا وصفی

استاد داور: جناب آقای دکتر محمدحسین بیات

سال ۱۳۸۹ سال همت مضاعف و کار مضاعف

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان :	نقش باورهای مذهبی در ترجمه های انگلیسی قرآن کریم (ترجمه های قرایی- آربری- الهلالی و محسن خان)
نویسنده/محقق:	علی ابراهیمی
مترجم:	ندارد
استاد راهنما:	دکتر سالار منافی اناری
استاد مشاور:	دکتر محمد رضا وصفی
استاد داور:	دکتر محمدحسین بیات
کتابنامه:	دارد
واژه نامه:	ندارد
نوع پایان نامه:	☐ بنیادی ☐ توسعه ای ☒ کاربردی
مقطع تحصیلی :	کارشناسی ارشد
سال تحصیلی:	۱۳۸۹-۹۰
محل تحصیل:	تهران
نام دانشگاه:	علامه طباطبائی
دانشکده:	ادبیات و زبان های خارجی
تعداد صفحات:	۱۹۹ صفحه
گروه آموزشی:	علوم قرآن و حدیث
کلید واژه ها به زبان فارسی:	ترجمه، قرآن کریم، زبان، عامل فرازبانی، ایدئولوژی
کلید واژه ها به زبان انگلیسی:	Translation, Qur'an, language, meta-language factor, ideology

چکیده

الف. موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف):

ترجمه موضوعی پیچیده و نظام مند است که نوع درست و منطقی آن به این سادگی به دست نمی آید. به خاطر اهمیت زیاد ترجمه است که می بینیم از دیرباز ترجمه متون مختلف مورد توجه دانشمندان علوم مختلف بوده است. اما باید توجه داشت که اهمیت کار ترجمه و به تبع آن، میزان و درجه سختی و پیچیدگی آن از موضوعی به موضوع دیگر و از متنی به متن دیگر متفاوت بوده و دارای استندراج می باشد. بیشترین ظرافت و پیچیدگی در ترجمه، مربوط است به متون مذهبی و بالخصوص ترجمه کتب مقدس، که در رأس آنها قرآن کریم مد نظر است. با توجه به اینکه قرآن کریم دارای ویژگی های منحصر به فرد بوده و به لحاظ الهی بودنش متفاوت از سایر متون و کتب می باشد، ترجمه آن نیز بسیار متفاوت از دیگر ترجمه ها بوده و پیچیدگی ها و شرایط خاص خود را داراست. و اینکه ترجمه قرآن حائز بیشترین اهمیت در بین ترجمه ها بوده و در نقطه ماکزیم اهمیت و صعوبت قرار می گیرد مطلبی است که به اهمیت بالای خود قرآن کریم برمی گردد و ما در این کار تحقیقی می خواهیم این اهمیت را نشان دهیم.

ب. مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چهارچوب نظری و پرسش ها و فرضیه ها:

این تحقیق در پی کشف این مسئله است که آیا عقاید ایدئولوژیک فرد مترجم، در ترجمه خروجی فرد مورد نظر تأثیرگذار بوده است یا نه؟ و اگر تأثیرگذار است، این تأثیر از چه راهی و به چه شکلی عملی می شود؟ هدف این رساله یافتن پاسخ این سؤالات از طریق بررسی موردی تعدادی از آیات قرآن است. در این نوشتار، پس از بررسی کلی روند ترجمه و چون و چندان مسئله، پیشینه این امر خطیر بررسی شده است. پس از بررسی اهمیت و پیشینه تاریخی تراجم انگلیسی قرآن کریم، در پی پاسخ به سؤالات زیر هستیم:

- ۱) آیا ارتباطی بین باورهای مذهبی و افکار ایدئولوژیک فرد مترجم و ترجمه وجود دارد یا نه؟
- ۲) تأثیر افکار و عقاید ایدئولوژیک بر ترجمه ها ارادی است یا ناآگاهانه؟
- ۳) چه عواملی امکان بروز عقاید مذهبی در تراجم انگلیسی قرآن را ممکن ساخته و راه را برای آن هموار می کنند؟

فرضیه تحقیق:

در این نوشتار فرض بر این است که باورهای دینی و عقاید مذهبی افراد مترجم، بر روی ترجمه های قرآن اثرگذار بوده و خود را در ترجمه ها بروز می دهند.

پ. روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه گیری و روشهای نمونه گیری، ابزار اندازه گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده ها:

تأثیر باورهای مذهبی در ترجمه های انگلیسی را نمی توان به کلّ قرآن و همه آیات آن تعمیم داد؛ این مسئله بیشتر در مورد آن عده از آیات مطرح است که در آنها پاره ای از مسائل کلامی یا فقهی مطرح است که محلّ نزاع و اختلاف بین مکاتب گوناگون است. در این تحقیق در کلّ به دنبال بررسی اینگونه آیات هستیم تا به هدف تحقیق برسیم.

برای نیل به مقصود کار را از خود ترجمه شروع نموده ایم:

نخست به بحث اهمّیت ترجمه پرداخته، معانی لغوی و اصطلاحی آنرا بررسی و به بیان انواع متنوع ترجمه پرداخته ایم. در وهله بعد، پس از جستاری کوتاه در زمینه پیشینه تاریخی ترجمه قرآن و بویژه نوع انگلیسی آن، وارد مقوله عقاید و باورهای دینی شده ایم.

پس از بیان باورهای دینی و توضیح معنای آن، در این جهت پیش رفته ایم که چگونگی تأثیر عقاید ایدئولوژیک در امر ترجمه را به تحقیق پیدا کنیم.

در نهایت پس از بررسی آیات موردی در تراجم سه گانه منتخب این امر، موضوع اساسی این تحقیق بررسی شده است و در ادامه به یک نتیجه کلی در این زمینه بسنده کرده و مطلب را به پایان برده ایم. برای بررسی دقیق هر آیه و تراجم مورد نظر، به تئوری ها و نظریات فرق مختلف اسلامی پرداخته و آنها را از لابلای تفاسیر مهمّ شیعه و سنی بیرون کشیده و پاسخ سوالات خود را یافته ایم.

ت. یافته های تحقیق:

پس از بررسی موردی آیاتی از کلام الله مجید و ترجمه انگلیسی آنها توسط مترجمانی با پس زمینه مذهبی متفاوت، بر ما معلوم گردید که باورهای ایدئولوژیک و مذهبی، ترجمه های انگلیسی قرآن را تحت تأثیر قرار می دهند و این تأثیر بیشتر در آیاتی هویدا می شود که فحوای کلام اجازه ظهور باور ایدئولوژیک را به فرد مترجم بدهد.

ث. نتیجه گیری و پیشنهادات:

با بررسی بیشتر معلوم می گردد که علاوه بر زبان، عواملی هستند که خارج از مقوله زبان بر ترجمه اثرگذار هستند. این عوامل عوامل برون زبانی یا فرازبانی ترجمه هستند و تا حدود زیادی بر روی ترجمه اثر دارند. یکی از این عوامل برون زبانی عبارت است از ایدئولوژی مذهبی؛ یعنی همان باورها و اعتقاداتی که مسیر زندگی یک فرد را تعیین نموده و در نوع نگاه او به انسان و جهان تأثیرگذار هستند. بسته به نوع مفهوم انتقالی و نیز درجه ایمان فرد مترجم و انصاف وی، این اثر می تواند پررنگ و یا کم رنگ باشد. اگر مترجم متوجّه مسئله ترجمه بوده و قالب ها و محدوده های ترجمه را در نظر بگیرد و از طرفی هم واقعاً به دنبال انتقال معنی کلام متن اصلی باشد و نه انتقال عقاید و پس زمینه های فکری خویشتن، تا حدود زیادی این اثرپذیری کاهش می یابد. اما باید توجه داشت که اثربخشی ایدئولوژی در ترجمه و اعمال این اثربخشی از سوی مترجم در بسیاری از موارد به صورت ناخود آگاه می باشد و بدون آنکه مترجم بخواهد، این کار انجام گرفته و با انکی دقت و بررسی می توان به این اثر پی برده و رنگ و بوی مذهبی و ایدئولوژیک ترجمه را تشخیص داد.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان نامه و ضوابط مندرج در فرم را تأیید می نمایم.

نام استاد راهنما: دکتر سالار منافی اناری

سمت علمی:

رئیس کتابخانه:

نام دانشکده: ادبیات و زبان های خارجی

أخوض أمرى إلى الله إن الله بصير بالعباد

تقديم به پیشگاه و الهی

پدر بزرگوارم و مادر مهربانم

که در تمامی مراحل زندگی

یار و یاورم بودند و راهم نمودند.

سپاسگزارى

در آغازين صفحات اين مکتوب از تمامی استايدى که در طول دوران تحصیل، از آغاز تا پايان،

از چراغ علم و دانش آنان روشنايى گرفته و تحصیل علم نموده ام؛

از استاد ارجمندم، آقای دکتر بالار منافی انارى، که راهنمای من در کتابت اين کار

پژوهشى بودند و از هيچ کمکى دریغ نمودند؛

از استاد ارجمندم، آقای دکتر محمدرضا وصفی، که استاد مشاور من در کتابت اين رساله

بودند؛

از مدير گروه عالم و توانای گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه علامه طباطبایى، جناب

آقای دکتر محمد حسين بیات، که از هيچ تلاشى برای بالا بردن سطح علمى گروه علوم

قرآن و حدیث دریغ نمودند؛

و بايراستيد گروه که در مدت ۲ ساله دوره کارشناسی ارشد از حضور علمى آنان در گروه

علوم قرآن و حدیث، استفاده نمودم؛

و نیز از همه کسانی که به هر شکل ممکن، در اين کار و نوشتار تحقیقى سهيم بوده اند، از

جبرت

مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ قَدردانى و سپاسگزارى مينمايم.

چکیده:

ترجمه عبارت است از انتقال معنای کلام، از یک قالب زبانی در یک قالب زبانی دیگر. این فرایند پیچیده و سازمان یافته در مورد آثار علمی و هنری، به صور گوناگون تحت الفظی، آزاد و... مطرح بوده و از اهمیت برخوردار است. پیچیدگی این فعالیت علمی در مورد کتب مقدس بیشتر است. در ارتباط با قرآن، که آخرین کتاب آسمانی و کامل ترین دستورالعمل فردی و اجتماعی بوده و متضمن سعادت دنیوی و اخروی افراد بشر است، از ترجمه در درجات بالایی از اهمیت بحث می شود. ترجمه های انگلیسی از این کتاب آسمانی، بدلیل جایگاه خاص این زبان در دنیا و نیز موقعیت دینی و مذهبی متکلمان این زبان، حائز اهمیتی دو چندان هستند. در فرایند ترجمه دو عامل زبان و فرازبان ایفای نقش می کنند. گستره واژگانی زبان ها و عدم تساوی آنها در تعدد معنایی از جمله عوامل زبانی هستند که در ترجمه ایفای نقش می کند. عامل دوم زبانی که مؤثر در امر ترجمه می باشد، اختلافات نحوی السنه گوناگون است. مهم ترین عامل فرازبانی که ترجمه را تحت تأثیر خود در می آورد، ایدئولوژی و باورهای ایدئولوژیک است. تأثیر ایدئولوژی مترجم در ترجمه، به عنوان یک عامل فرازبانی، بیشتر از آنکه آگاهانه باشد، ناآگاهانه و غیر ارادی است؛ هرچند گاهی مترجم به صورت آگاهانه و ارادی هم می تواند ایدئولوژی خاصی را در قالب ترجمه ارائه نماید.

در این رساله، برای نشان دادن تأثیر ایدئولوژیک مترجمان در ترجمه های انگلیسی قرآن، پس از بررسی امر خطیر ترجمه و تاریخچه آن به سراغ آیاتی رفته ایم که اختلاف ایدئولوژیک را بهتر ارائه می دهند. آیاتی که در آنها مباحثی از قبیل صفات الهی، عصمت، امامت و ولایت و... مطرح شده است. در کل سه ترجمه با پس زمینه های ایدئولوژیک شیعی، سنی و مسیحی ارائه و بررسی شده است.

کلید واژه:

ترجمه، قرآن کریم، زبان، عامل فرازبانی، ایدئولوژی

فهرست عناوین

صفحه	عنوان
۵	پیش‌گفتار.....

مقدمه: کلیات مبحث ترجمه

- فصل اول: اهمیت بحث ترجمه قرآن کریم..... ۸
- فصل دوم: اهمیت ترجمه های انگلیسی قرآن کریم..... ۱۶
- فصل سوم: ترجمه از نظر لغوی و اصطلاحی..... ۲۰
 - ۱. ریشه و معنای لغوی ترجمه..... ۲۰
 - ۲. معنای اصطلاحی ترجمه..... ۲۳
- فصل چهارم: اقسام ترجمه..... ۲۵
 - ۱. ترجمه تحت اللفظی..... ۲۵
 - ۲. ترجمه تفسیری..... ۲۶
 - ۳. ترجمه آزاد..... ۲۷
- فصل پنجم: امکان ترجمه قرآن و جواز آن..... ۲۸
- فصل ششم: معرفی اجمالی مترجمین (قرائی، آربری، الهالی و محسن خان)..... ۳۴
 - ۱. سید علی قلی قرائی..... ۳۴
 - ۲. جان آرتور آربری..... ۳۶
 - ۳. محمد تقی الدین الهالی و محمد محسن خان..... ۳۸

گفتار اول: نگاهی کوتاه بر پیشینه تاریخی ترجمه قرآن

- فصل اوّل: پیشینه ترجمه قرآن به زبان های غیر عربی..... ۴۴
- فصل دوّم: پیشینه ترجمه قرآن به زبان های اروپایی ۴۹
- فصل سوّم: پیشینه ترجمه قرآن به زبان انگلیسی..... ۵۳

گفتار دوم: نقش باورهای دینی در ترجمه های انگلیسی قرآن

- فصل اوّل: باورهای دینی..... ۶۰
- فصل دوم: مکاتب و فرقه های کلامی..... ۶۳
- امامیه..... ۶۳
- معتزله..... ۶۵
- اشاعره..... ۶۹
- مرجئه..... ۷۱
- کرامیه..... ۷۲
- وهابیه..... ۷۳
- فصل سوّم: مباحث و عوامل اختلاف در باورهای دینی..... ۷۶
- ۱. صفات خداوند..... ۷۷
- ۱. صفات ثبوتی و سلبی..... ۷۸
- ۲. صفات ذاتی و فعلی..... ۷۸
- ۳. صفات نفسی و اضافی..... ۷۹
- ۲. مسئله حسن و قبح عقلی..... ۸۲

- ۳. مسئله عصمت پیامبران ۸۴
- ۴. مسئله امامت و رهبری امت بعد از پیامبر ۸۶
- ۵. مسئله شفاعت ۸۷

● فصل سوم: عوامل مؤثر در ظهور ایدئولوژی مترجم در ترجمه های قرآن ۸۹

- ۱. چگونگی تأثیر ایدئولوژی بر ترجمه از طریق واژگان ۹۲
- ۲. چگونگی تأثیر ایدئولوژی بر ترجمه از طریق نحو و قواعد نحوی ۹۶

گفتار سوم: بررسی نقش باورهای دینی در ترجمه های انگلیسی قرآن

● فصل اول: مقدمه بحث و شیوه کار ۹۹

● فصل دوم: بررسی آیات مرتبط با ولایت و جایگاه ائمه (ع) ۱۰۱

- ۱. آیه ولایت ۱۰۲
- ۲. آیه اولی الامر ۱۰۶
- ۳. آیه تبلیغ ۱۱۲
- ۴. آیه اکمال ۱۱۶
- ۵. آیه تطهیر ۱۱۹
- ۶. آیه علم الكتاب ۱۲۴
- ۷. آیه مرضات ۱۲۸
- ۸. آیه اهل الذکر ۱۳۲
- ۹. آیه مودت ۱۳۶
- ۱۰. آیه متشابهات قرآن ۱۴۰
- ۱۱. آیه کوثر ۱۴۷

- فصل سوّم: بررسی آیات مرتبط با صفات باریتعالی در قرآن..... ۱۴۹
- ۱. مسئله رؤیت الهی..... ۱۴۹
- ۲. مسئله استواء علی العرش..... ۱۵۳
- ۳. نسبت اعضا و جوارح برای خداوند ۱۵۷
- ۴. کاربرد فعل آمدن برای خداوند ۱۶۴

- فصل چهارم: بررسی آیات مربوط به پیامبران و مسئله عصمت..... ۱۶۹

- فصل پنجم: بررسی آیات الأحكام..... ۱۷۳

۱. آیه وضو..... ۱۷۳

۲. آیه بیان اوقات نمازهای یومیّه..... ۱۷۷

- فصل ششم: بررسی آیات مربوط به اهل کتاب ۱۸۱

گفتار چهارم: نتیجه گیری و کلام آخر

- کلام آخر و نتیجه گیری..... ۱۸۸

- کتابنامه..... ۱۹۱

- چکیده انگلیسی ۱۹۹

پیش گفتار

گاه در ترجمه های مختلفی که از قرآن ارائه شده است، تنوع زیادی به چشم می خورد؛ بویژه در مورد پاره ای از آیات دگرگونی تراجم موجود دارای پیام و مفهوم است. گاه از آیه واحد، ترجمه های متنوعی ارائه شده است که این تنوع به نوعی با افکار و عقاید شخص مترجم در ارتباط است. در این مطالعه تحقیقی تلاشی در جهت کشف این ارتباط و چگونگی برقراری آن صورت گرفته است. برای نیل به این مقصود سه ترجمه انتخابی، در بررسی نقش باورهای مترجم در کنار هم قرار گرفته اند.

طرح مسئله و اهداف تحقیق:

این تحقیق در پی کشف این مسئله است که آیا عقاید ایدئولوژیک فرد مترجم، در ترجمه خروجی فرد مورد نظر تأثیرگذار بوده است یا نه؟ و اگر تأثیرگذار است، این تأثیر از چه راهی و به چه شکلی عملی می شود؟ هدف این رساله یافتن پاسخ این سؤالات از طریق بررسی موردی تعدادی از آیات قرآن است.

سؤالات تحقیق:

در این نوشتار، پس از بررسی کلی روند ترجمه و چون و چندی این مسئله، پیشینه این امر خطیر بررسی شده است. پس از بررسی اهمیت و پیشینه تاریخی تراجم انگلیسی قرآن کریم، در پی پاسخ به سؤالات زیر هستیم:

(۴) آیا ارتباطی بین باورهای مذهبی و افکار ایدئولوژیک فرد مترجم و ترجمه وجود دارد یا نه؟

(۵) تأثیر افکار و عقاید ایدئولوژیک بر ترجمه ها ارادی است یا ناآگاهانه؟

(۶) چه عواملی امکان بروز عقاید مذهبی در تراجم انگلیسی قرآن را ممکن ساخته و راه را برای آن هموار می کنند؟

فرضیه تحقیق:

در این نوشتار فرض بر این است که باورهای دینی و عقاید مذهبی افراد مترجم، بر روی ترجمه های قرآن اثرگذار بوده و خود را در ترجمه ها بروز می دهند.

البته باید یادآوری نمایم که این مسئله را نمی توان به کلّ قرآن و همه آیات آن تعمیم داد؛ این مسئله بیشتر در مورد آن عدّه از آیات مطرح است که در آنها پاره ای از مسائل کلامی یا فقهی مطرح است که محلّ نزاع و اختلاف بین مکاتب گوناگون است. در این تحقیق در کلّ به دنبال بررسی اینگونه آیات هستیم تا به هدف تحقیق برسیم.

برای نیل به مقصود کار را از خود ترجمه شروع نموده ایم:

نخست به بحث اهمّیت ترجمه پرداخته، معانی لغوی و اصطلاحی آنرا بررسی و به بیان انواع متنوّع ترجمه پرداخته ایم. در وهله بعد، پس از جستاری کوتاه در زمینه پیشینه تاریخی ترجمه قرآن و بویژه نوع انگلیسی آن، وارد مقوله عقاید و باورهای دینی شده ایم.

پس از بیان باورهای دینی و توضیح معنای آن، در این جهت پیش رفته ایم که چگونگی تأثیر عقاید ایدئولوژیک در امر ترجمه را به تحقیق پیدا کنیم.

در نهایت پس از بررسی آیات موردی در تراجم سه گانه منتخب این امر، موضوع اساسی این تحقیق بررسی شده است و در ادامه و پایان امر به یک نتیجه کلی در این زمینه بسنده کرده و مطلب را به پایان برده ایم. برای بررسی دقیق هر آیه و تراجم مورد نظر، به تئوری ها و نظریات فرق مختلف اسلامی پرداخته و آنها را از لابلای تفاسیر مهمّ شیعه و سنی بیرون کشیده و پاسخ سوالات خود را یافته ایم. امید است در جهت نشان دادن واقعیت موجود در تراجم انگلیسی قرآن توفیق الهی به مدد حضرتش همراهمان باشد.

مقدمه: کلیات مبحث ترجمه

۱) اهمیت بحث ترجمه قرآن کریم

۲) اهمیت ترجمه های انگلیسی قرآن

۳) ترجمه از نظر لغوی و اصطلاحی

۴) اقسام ترجمه

۵) امکان ترجمه قرآن و جواز آن

۶) معرفی اجمالی مترجمین (قرائی، آربری، الهالی و محسن خان)

(۱) اهمیت بحث ترجمه قرآن کریم

قبل از آنکه به بررسی اصل مطلب پرداخته شود لازم است مطالبی به صورت مختصر در زمینه اهمیت موضوع ترجمه ارائه شود، با این عنوان که این موضوع در چه درجه ای از اهمیت قرار دارد و جایگاه آن تا کجاست؟ چرا که آنگاه می توان به نگارش مطلبی به صورت اساسی پرداخت و یا متنی را در موضوع خاصی با علاقه دنبال نمود که اهمیت مطلب آنطور که باید، روشن شود؛ و هر اندازه که موضوع از درجه بالایی از اهمیت برخوردار باشد، به همان اندازه توجه و دقت بیشتری را می طلبد و بیشتر جلوه گری می کند. در بررسی اهمیت ترجمه قرآن لازم برمی آید که توجه خود را به دو موضوع معطوف کنیم: اول خود بحث ترجمه و دوم، قرآن و کتاب وحی.

سوالی که باید پاسخ داده شود این است که آیا اهمیت موضوع مورد مطالعه ما – ترجمه قرآن کریم – بیشتر به خود ترجمه برمی گردد یا به موضوع مورد بحث ترجمه که قرآن کریم است؟

در اینکه ترجمه موضوع مهمی است جای هیچگونه شک و شبهه نیست. ترجمه موضوعی پیچیده و نظام مند است که نوع درست و منطقی آن به این سادگی به دست نمی آید. به خاطر اهمیت زیاد ترجمه است که می بینیم از دیرباز ترجمه متون مختلف مورد توجه دانشمندان علوم مختلف بوده است. اما باید توجه داشت که اهمیت کار ترجمه و به تبع آن، میزان و درجه سختی و پیچیدگی آن از موضوعی به موضوع دیگر و از متنی به متن دیگر متفاوت بوده و دارای استدرج می باشد. بیشترین ظرافت و پیچیدگی در ترجمه، مربوط است به متون مذهبی و بالخصوص ترجمه کتب مقدس، که در رأس آنها قرآن کریم مد نظر است. با توجه به اینکه قرآن کریم دارای ویژگی های منحصر به فرد بوده و به لحاظ الهی بودنش متفاوت از سایر متون و کتب می باشد، ترجمه آن نیز بسیار متفاوت از دیگر ترجمه ها بوده و پیچیدگی ها و شرایط خاص خود را داراست. و اینکه ترجمه قرآن حائز بیشترین اهمیت در بین ترجمه ها بوده و در نقطه ماکزیم اهمیت و صعوبت قرار می گیرد مطلبی است که به اهمیت بالای خود قرآن کریم برمی گردد.

آنچه که قرآن را از سایر کتب بشری و حتی کتب مذهبی ادیان دیگر متمایز می سازد، ویژگی های خاص این کتاب الهی است که به صورت خلاصه می توان اهم آنها را به صورت زیر لیست نمود:

۱) قرآن ساخته دست بشر نیست: قرآن کتاب بشری نیست، بلکه کتابی الهی است که متن آن، کلام بی کم و کاست صانع قادر و متعال است. به این معنا که کلمه کلمه آن بیان الهی است که برای هدایت و سعادت نوع بشر عنوان گردیده است و این بیان خداوندی توسط فرشته مخصوص وحی - حضرت جبرئیل - بر حضرت محمد مصطفی (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) وارد آمده است و اینکه مردم آن را از زبان مبارک پیغمبر شنیده اند، خواسته نوع بشر است، چرا که در غیر این صورت ارتباط با خداوند و منبع اصلی وحی مشکل بوده و درک آن، حداقل برای مردم عادی، مشکل می نمود. اینکه آیات قرآن از زبان پیغمبر باشد هیچ خللی در الهی بودن این کتاب وارد نمی کند؛ خود قرآن به این مهم اهمیت فراوان می دهد و به بیان آن می پردازد:

«وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ مَا ضَلَّٰ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ عَٰلِمُهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ»

سوگند به ستاره هنگامی که افول می کند که هرگز دوست شما [حضرت محمد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ)] منحرف نشده و مقصد را گم نکرده است و هرگز از روی هوای نفس سخن نمی گوید. آنچه می گوید چیزی جز وحی که بر او نازل شده نیست. آنکس که قدرت عظیمی دارد [جبرئیل امین] او را تعلیم داده است. (قرآن، نجم (۵۳)، ۵-۱)

جلال الدین محمد بلخی، مولوی، اینچنین به این واقعیت اشاره می کند: (مثنوی معنوی، دفتر چهارم، ۲۱۲۲) هرچه قرآن از لب پیغمبر است هرکه گوید حق نگفت، او کافر است خود قرآن که طبق آیه « وَ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ » و ما این کتاب را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز است، (قرآن، نحل (۱۶)، ۸۹) مبین همه چیز است؛ فلذا به بیان خود نیز پرداخته و در آیات عدیده ای بر این واقعیت مهم تأکید می کند که قرآن از جانب خداوند به زبان عربی نازل شده است و کلام ساخت بشری نیست و نص این آیات حکایت از این اصل اساسی است که آیات زیر از آن جمله اند:

«وَأِنَّهُ لَنَزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ»

مسلماً این [قرآن] از سوی پروردگار جهانیان نازل شده است؛ روح الامین آن را نازل کرده است بر قلب تو، تا از انذار کنندگان باشی؛ [آن را] به زبان عربی آشکار [نازل کرد].

(قرآن، شعراء(۲۶)، ۱۹۵-۱۹۲)

«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ» ما آن را قرآنی عربی نازل کردیم شاید شما بیندیشید.

(قرآن، یوسف(۱۲)، ۲)

«وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ» و اینگونه آن را قرآنی عربی نازل کردیم و انواع وعیدها را در آن بازگو نمودیم. (قرآن، طه(۲۰)، ۱۱۳)

و در نهایت، برای اینکه قطعیت و حتمیت این واقعیت سترگ را برای همه نسل های بشری نشان دهد همگان را به تحدی دعوت نموده است که دارای مراحل مختلفی است که پرداختن به آن در این مقال نمی گنجد، فلذا به آخرین مرحله از تحدی قرآن اشاره میکنم که توان اتیان یک سوره مثل سوره های قرآن را برای ابد از قدرت بشر خارج دانسته است:

«وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَأْتُوا نَارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ»

و اگر در آنچه که بر بنده خود [پیامبر اسلام] نازل کرده ایم شک و تردید دارید [که از جانب خداست] یک سوره همانند آن بیاورید و گواهان خود را غیر از خدا [برای این کار] فرا خوانید، اگر راست می گوئید. پس اگر چنین نکنید، که هرگز نخواهید کرد، از آتشی پروا کنید که هیزم آن [بدن های] مردم و سنگ هاست که برای کافران آماده شده است. (قرآن، بقره(۲)، ۲۴-۲۳)

این آیات و آیات مشابه دیگر، به صراحت، مبین این واقعیت روشن هستند که قرآن از جنس تولیدات بشری نیست، بلکه مستقیماً از جانب خدا نازل شده است و این امر اهمیت ترجمه قرآن را بیشتر می کند. با توجه به ظرافت های موجود در کلام الله مجید، که در هیچ کلام بشری یافت نمی شود، بسیار صعوبت خواهد داشت که بتوان این ظرافت ها و پیچیدگی ها را در یک ترجمه زبانی که حاصل کار بشری است، آنطور که شایسته است، آورد. یعنی هر انسانی هر آنقدر هم که اعتقاد قوی داشته باشد به جهت اینکه جنس انسان است نمی تواند قرآن را آنطور که کما هو قرآن باشد در ترجمه بیاورد. و این است که ترجمه قرآن دقتی مضاعف می خواهد. و همه می دانیم که اهمیت اثر بیشتر به صاحب اثر می باشد و با توجه به اینکه خداوند خالق انسان است و عالم به تمامی عوالم وجود، و بشر مخلوقی از مخلوقات اوست که بهره ای اندک از علم دارد نمی توان کتاب الهی را با کتب مکتوب بشری در یک ردیف قرار داد و این اساسی ترین مطلبی است که نشان از آن دارد که در ترجمه قرآن کریم بایستی دقتی مضاعف بکار بست و الا

نمی توان به ترجمه به دید والا و ارزشی نگریست.

۲) قرآن کتابی است ابدی و جاودان: قرآن کتابی است همیشگی که برای تمامی اعصار و قرون پس از نزول آمده است؛ بدین معنا که قرآن منزل به زبان عربی، برای هدایت و سعادت همه نوع بشر فرود آمده است و محدوده خاصّ زمانی یا مکانی ندارد و این یعنی این واقعیت که دعوت محمدیه، یک دعوت جهان شمول است که حصارهای زمان و مکان را درهم شکسته است و می خواهد همه مردم جهان را، در همه قرون، زیر لوای واحد گرد آورد. و این واقعیتی است که قرآن با بیانگری واضح خود بدان اشاره نموده است:

« قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَ بَيْنَكُمْ وَ أَوْحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنَ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَ مَنْ بَلَغَ »

بگو بالاترین گواهی، گواهی کیست؟ [و خودت به آنها پاسخ داده و] بگو: خداوند گواه میان من و شماست. [و بهترین دلیل برای این گواهی آنست که] این قرآن بر من وحی شده تا شما و همه کسانی را که این [قرآن] به آنها می رسد، بوسیله آن بیم دهم [و از مخالفت با خدا بترسانم].
(قرآن، انعام(۶)، ۱۹)

این آیه به صورتی آشکار و علنی جهانی بودن دعوت پیامبر را بیان می کند. بدین معنا که پیامبر اکرم (صلى الله عليه وآله و سلم) به وسیله قرآن هم مردمان زمان خودش را، و هم همه آنهایی را که قرآن و پیامش به گوش آنها برسد، انذار نموده است و همه اولاد آدم، در همه اعصار و دوران ها، مخاطب پیامبر و کتاب الهی هستند. حال که چنین است سؤالی در ذهن انسان پدیدار می آید و آن اینکه می گوئیم: اولاً با توجه به این واقعیت که قرآن به زبان عربی نازل گشته است و همه مردم دنیا عربی نمی دانند؛ و ثانیاً با توجه به این اصل اساسی که مخاطب قرآن باید آن را بداند و بفهمد تا مقدمه عمل به آن باشد، این مسئله پیش می آید که راه حل موجود برای این مشکل چیست؟ آیا به همه مردم بایستی عربی یاد داده شود و یا این که قرآن باید به همه زبان ها برگردانده شود؟ چرا که به غیر این دو مورد راه حل دیگری وجود ندارد. یا باید همه مردم دنیا زبان عربی را فرا بگیرند که این کاری است بسیار صعب و دشوار؛ و می توان گفت که این کار یا غیرممکن است و اگر غیر ممکن هم نباشد لااقل می توان گفت کاری بسیار سخت است و کار سخت نیز از عهده هر کسی بر نمی آید. و اگر هم بگوئیم این یک تکلیف است، باید توجه کنیم که وسع و توان انسان ها متفاوت از هم است و تکلیف در حدّ وسع می باشد و در پیشگاه الهی تکلیف مالا یطاق بر عهده کسی گذارده نمی شود. « لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا » خداوند هیچ کس را جز به اندازه توانایش تکلیف نمی کند. (قرآن، بقره(۲)، ۲۸۶) و حال که این امر لاممکن